

УДК 930(477)

В. М. ВОРОНІН*

ПЕРШІ КРОКИ У СТВОРЕННІ НАГОРОДНОЇ СИСТЕМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Визначені головні етапи створення нагородної системи Радянської України, зокрема заснування ордена Трудового Червоного Прапора.

Ключові слова: ВУЦВК; орден Трудового Червоного Прапора; нагородна система Радянської України.

2 березня 1921 року 5-й Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, який відбувся у Харкові, прийняв наступну Резолюцію про заснування в УСРР Червоного ордена Трудового Прапора (подається мовою оригіналу): *“Переходя к мирному строительству, требующему от широких масс трудящихся проявления величайшего напряжения сил, самоотверженности и инициативы, 5-й съезд Советов УСРР считает нужным отметить заслуги на фронте борьбы с хозяйственной разрухой как отдельных работников, так и отдельных групп, для чего устанавливает орден Трудового Знамени и поручает ВУЦИК выработать положение о награждении орденом Трудового Знамени, а также установить форму ордена”*¹.

Цікаво, що у назві Резолюції та у самому тексті назва ордену подається по-різному. У назві – Червоний орден Трудового Прапора, а у самому тексті орден Трудового Прапору.

Значимо, що раніше у керівництва УСРР були наміри, за прикладом декількох утворених на території колишньої Російської імперії радянських республік, заснувати орден Бойового Червоного Прапору як вищу республіканську бойову нагороду.

Починаючи з 1920 до 1923 рік включно, були засновані республіканські ордени Бойового Червоного Прапору в Азербайджанській, Грузинській та Хорезмській Радянських республіках. Також, як власні бойові нагороди, були створені: у Вірменській радянській республіці – ордена Срібної Зірки та Червоної Зірки, у Бухарській народній республіці – орден Червоної Зірки трьох ступенів².

Однак після закінчення Громадянської війни набагато актуальнішим постало питання про заснування державної нагороди не за бойові заслуги, а за трудові досягнення, що мало стати одним із стимулів для мас у відбудові народного господарства та формування соціалістич-

*Воронін Віктор Миколайович – кандидат історичних наук, перший заступник Голови Державної архівної служби України.

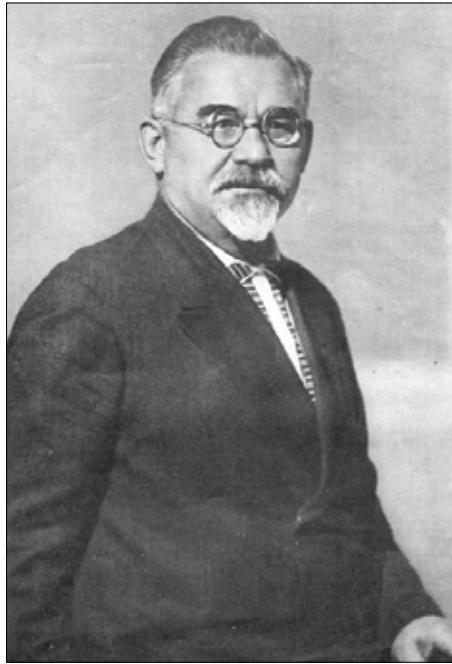
ного суспільства. Стимулом тим більш важливим, бо матеріальних стимулів на той час в руках у Радянської влади майже не було і застосувати їх для заохочення та я кості винагороди у необхідних масштабах можливості не було. Таким чином, можна констатувати, що невідкладне створення нагородної системи стало одним із важливих завдань Радянської влади, виконання якого визначало велику роль для успіху соціалістичного (тобто на той час державного) будівництва.

У майбутньому, в значній мірі, цей розрахунок на важливу роль нагородної системи як високоефективного заохочення мас справдився. У подальшому радянська нагородна система, включаючи державні відзнаки за трудові досягнення, відіграла достатньо велику роль у заохоченні широких мас у справі соціалістичного будівництва. Упродовж наступних десятиріч – до девальвації ролі державних нагород у другій половині 70-х років – трудові нагороди багато у чому успішно замінювали матеріальне заохочення, що мало особливо велике значення у роки Великої Вітчизняної війни.

На виконання цієї резолюції Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом, після проведеної спеціально створеною робочою групою підготовчої роботи, вже 5 травня 1921 року було прийнято постанову про порядок нагородження заснованим ВУЦВК орденом. При цьому зазначимо, що за час підготовки згаданої Постанови назва ордену була змінена й з'явився третій, остаточний варіант – орден Трудового Червоного Прапора УСРР.

Скоріше за все, рішення було прийнято з урахуванням того, що аналогічний орден було вже засновано в РСФРР VII Всеросійським з'їздом Рад 28 грудня 1920 року й він багато у чому став прикладом для українських більшовиків.

У тексті Постанови (була підписана Головою ВУЦВК Г. І. Петровським і Секретарем ВУЦВК В. Єрмощенко), містилося чотири пункти, які чітко визначали порядок нагородження новоствореним орденом Трудового Червоного прапора УСРР. Цим повинна була опікуватися



Засновник нагородної системи
Радянської України –
Голова ВУЦВК УСРР
Г. І. Петровський.

спеціально створена Комісія, завданням якої визначався розгляд подань про нагородження.

Наведемо її текст повністю, виходячи з того, що саме ця Постанова стала першим кроком у створенні нагородної системи Радянської України:

1. Президією ВУЦВК утворюється окрема Комісія з членів Президії ВУЦВК і Південбюро ВЦРПС з п'яти осіб для розгляду питань про нагороду колективів і окремих осіб орденом Трудового Червоного Прапора.

2. Прохання про нагороду зазначеним орденом порушують колегії наркомів, а також президія Південбюро ВЦРПС і надають обґрунтовані постанови колегій і відомості про діяльність і трудові подвиги осіб і колективів, які підлягають нагороді.

3. В засіданнях окремої Комісії беруть участь з дорадчим голосом представники наркомів.

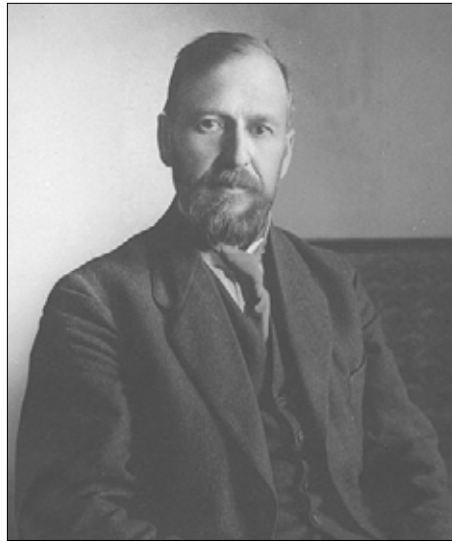
4. Постанови окремої Комісії про відмовлення в нагороді орденом остаточні і не підлягають оскарженню: постанови про нагороду затверджуються Президією ВУЦВК³.

Варто звернути увагу на цікаву особливість розгляду подань про нагородження. Згідно з прийнятою Постановою, воно подавалося Президією ВУЦВК не одноосібно (так як це було у подальшому – як на республіканському, так й союзному рівні), а разом з Південним Бюро Всеросійської Центральної Ради професійних союзів. Це, за задумом засновників ордена Трудового Червоного Прапора УСРР, повинно було особливо підкреслити роль професійних союзів, а таким чином й робітничого класу у процесі нагородження. Подібної практики не знала до цього жодна держава, що яскраво підкреслювало саме ідеологічну складову процесу нагородження.

У цьому ж контексті слід розглядати й рішення ВУЦВК про те, що нагородження могло бути як індивідуальним, так і колективним (при цьому звертає на себе увага та обставина, що у першому пункті Постанови попереду стоїть саме нагородження трудових колективів). Однак, на відміну від участі у процесі нагородження професійних спілок, подібну практику не можна вважати унікальною. Фактично це була змінена на користь “відзначення трудових досягнень” традиційна практика нагородження військових частин, що мало місце у багатьох європейських нагородних системах.

Майже одночасно з виходом Постанови Президією ВУЦВК була створена згадана Комісія з нагородження орденом Трудового Червоного Прапора УСРР. До неї увійшли авторитетні партійно-державні діячі, що повинно було підкреслити її високий статус: О. І. Буценко, С. Ф. Буздалін, Ф. Д. Карношин, В. М. Манцев, Ф. Я. Угаров.

Особливо звертає на себе увагу членство в Комісії В. М. Манцева (на той час голови ВУЧК, а з березня 1922 року до серпня 1923 року – народного комісару внутрішніх справ УСРР)⁴. Не викликає сумніву, що це було зроблено з метою надання ВУЧК попередньої оцінки подань на нагородження (це підтверджує й низка чекістських документів цього часу). Задіяння в процесі розгляду подань на нагородження ВУЧК повинно було унеможливити нагородження як “політично небажаних” елементів, так і людей, на яких у чекістів були компрометуючі матеріали (включаючи матеріали про причетність до корупційних дій, що набули стрімкого поширення у часи НЕПу). До речі, сам В. М. Манцев у тому ж році отримав від ВУЦВК цей орден.



Один із нагороджених орденом
Трудового Червоного Прапора
УССР – голова Раднаркому УСРР
Х. Г. Раковський.

До виготовлення ордена (його було створено лише наприкінці 1921 року) ВУЦВК видавалось лише свідоцтво про нагородження, на якому містились підписи Голови та секретаря ВУЦВК.

Про те, наскільки важливим вважалось керівництвом Радянської України нагородження орденом Трудового Червоного Прапора УСРР, свідчить той факт, що відразу ж відбулися й перші нагородження.

За рішенням 2-ї сесії ВУЦВК (проходила з 5 до 8 травня 1921 року), що погодилась із пропозиціями щойно створеної Комісії з розгляду питань про нагородження, орденом Трудового Червоного Прапора УСРР були нагороджені наступні військові частини: 15-а, 30-а, 51-а стрілецькі дивізії Збройних Сил України і Криму (ними командував М. В. Фрунзе), а також 14-а кавалерійська дивізія Першої Кінної армії⁵.

Як і визначалося Резолюцією 5-го Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, вищезгадані військові частини були нагороджені не за бойові заслуги (хоча всі вони відзначилися на полях боїв Громадянської війни та війни з Польщею). Нагороджені вони були саме за трудові заслуги у післявоєнній відбудові. У рішенні ВУЦВК зазначалось, що ці військові частини нагороджені як такі, що “особливо відзначились на фронті праці і посівної кампанії”⁶.

У наступному місяці ВУЦВК провів й перші індивідуальні нагородження. Орден Червоного Прапора УСРР отримали інженер К. І. Каспарянц та комісар В. С. Іванов, які керували роботами з відбудови Навод-

ницького мосту в Києві, який підірвали під час Громадянської війни⁷.

До кінця 1923 року було проведено 123 колективних та індивідуальних нагороджень. Серед них: 45-а стрілецька дивізія, Чернігівський губернський земельний відділ, Ізюмський повітовий виконавчий комітет, київський завод “Арсенал”, навіть “трудове населення Київської губернії”.

Серед індивідуальних нагороджених можна відзначити такі відомі постаті, як Голова ВУЦВК Г. І. Петровський (нагородження проведено 3 листопада 1922 року) та Голова Ради Народних Комісарів УСРР Х. Г. Раковський (нагородження проведено 1 серпня 1923 року)⁸.

При цьому колективні нагородження за кількістю переважали індивідуальні, що повністю відповідало радянській державній ідеології – переваги колективу над особистістю.

¹ Збірник резолюцій і постанов 5-го Всеукраїнського з'їзду Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – Харків, 1921. – С. 11.

² Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини. (У двох книгах). Керівник авторського колективу Д. В. Табачник. – Київ, 2004. – Книга перша. – С. 110.

³ Вісті ВУЦВК. 1921. 5 травня.

⁴ Докладніше про В. М. Манцева в книзі *Маймескулов Л. Н.* Всеукраинская чрезвычайная комиссия (1918–1922). – Харьков, 1990.

⁵ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 187, арк. 20.

⁶ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 187, арк. 20.

⁷ Історія Києва. – Київ, 1985. – Т. 3. – Кн. 2. – С. 134–135.

⁸ Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини. (У двох книгах). Керівник авторського колективу Д. В. Табачник. – Київ, 2004. – Книга перша. – С. 113.

Определены главные этапы создания наградной системы Советской Украины, в частности учреждения ордена Трудового Красного Знамени.

Ключевые слова: ВУЦИК; орден Трудового Красного Знамени; наградная система Советской Украины.

There are indicated the main stages of the creating process of the award system in the Soviet Ukraine, namely the establishing of the Order of Labor Red Standard.

Keywords: the All-Ukrainian Central Executive Committee; the Order of the Labor Red Standard, Award System in the Soviet Ukraine.